

Στο χείλος της καταστροφής και της δημιουργίας

Εκεί, στο υψηλότερο σημείο του χείλους της καλντέρας του ηφαιστείου της Νισύρου, μερικές δεκάδες σπίτια επιμένουν να ορθώνονται πεισματικά στους βρυχηθμούς του ηφαιστείου, στο πέρασμα του χρόνου...

Στο όριο μεταξύ γης και ουρανού, στο χείλος της καλνιτέρας, μεταξύ της
βοής του ηφαιστείου του «Πολυβώτη» και της ηρεμίας που εκπέμπει το

Νικιά Νισύρου

γαλάζιο της θάλασσας του Αρχιπελάγους. Κάπου
χαμένο στο όριο του γεωλογικού χρόνου των
εκατομμυρίων ετών που διαμόρφωσαν το ηφαιστειακό
οικοδόμημα και του ανθρώπινου χρόνου, που σμίλεψε με απaráμιλλη
τέχνη το μοναδικό οικισμό, τα Νικιά στέκουν εκεί, στο υψηλότερο
σημείο της Νισύρου, στο χείλος της καταστροφής και της δημιουργίας.

Κείμενο-φωτ: Ευθύμιος Δ. Λέκκας
Αναπληρωτής καθηγητής Γεωλογίας Πανεπιστημίου Αθηνών

Στρώματα σάχτης, στρώματα σκαύρης και λάβας στο Αηλακι, που αποτέλεσαν επίγειο των Νηκιών, συνθέτουν ένα μοναδικό τοπίο, ένα μνημείο-μωσαϊκό φυσικής ιστορίας

Ενας οικισμός με μερικές δεκάδες σπίτια στην άκρη της καλντέρας - ενός ηφαιστείου που επιμένει να στέκει όρθιο, παρά τις αλλεπάλληλες καταστροφές που έχει υποστεί και τις φορές που έχει εγκαταλειφθεί από τους κατοίκους του, ύστερα από τις εκρήξεις του Πολυβότη-του μυθικού γίγαντα που θάφτηκε εκεί καταδιωγμένος από το θεό Ποσειδώνα, ο οποίος έριξε πάνω του ένα τεράστιο κομμάτι γης από τη νήσο Κω.

Ο μύθος θέλει κάθε φορά που ο γίγαντας προσπαθεί να κινηθεί, η γη να σείεται και ο κρατήρας να εξακοντίζει φωτιές, σάχτη και λάβα.

Πρόκειται για έναν από τους πιο παλιούς οικισμούς του νησιού, που χτίστηκε από τους Δωριείς, επιδαύριας καταγωγής, αμέσως μετά τον Τρωικό Πόλεμο, κάπου στον 11ο π.Χ. αιώνα, όπως αναφέρει ο Ηρόδοτος. Η πρώτη ονομασία του οικισμού ήταν Νικάια και ο πρώτος ναός ήταν αφιερωμένος στο θεό Ποσειδώνα και ήταν χτισμένος μεταξύ του οικισμού και μιας περιοχής με την επωνυμία Αηλακι. Εκτοτε και μέχρι το 15ο μ.Χ. αιώνα -οπότε και πήρε το σημερινό του όνομα: Νικιά- κατοικήθηκε κατά διαστή-

Ο παλιός ανεμόμυλος των Νηκιών στέκει πεισματικά όρθιος στο χείλος της καλντέρας του ηφαιστείου, θυμίζοντας πως κάποτε το χωριό έσφυζε από ζωή, αριθμώντας πάνω από 500 κατοίκους

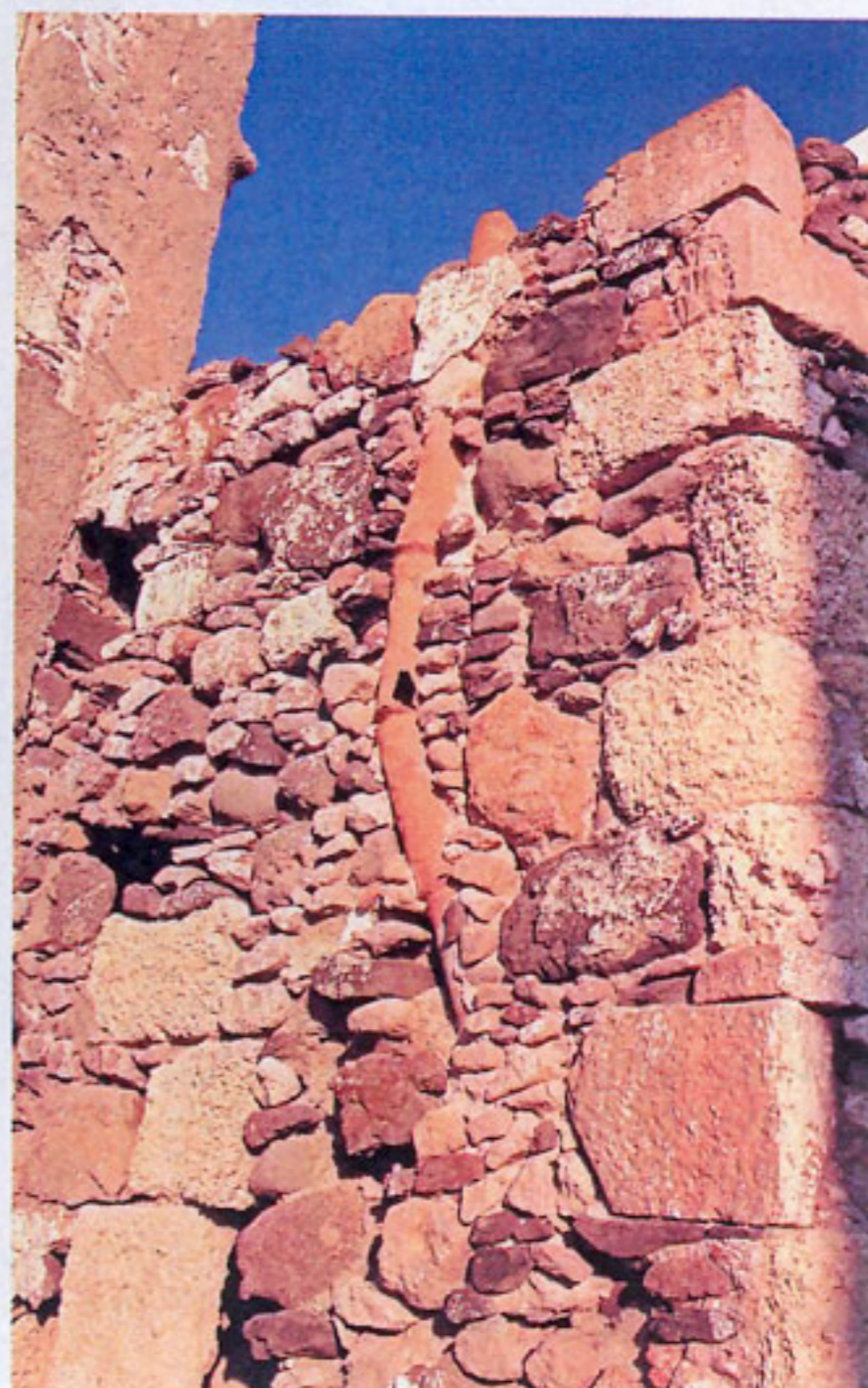

Το αντάμωμα, μετά ποιος ξέρει πόσα χρόνια, μεταναστών έξω από την εκκλησία του χωριού...

Πρώτα τα κομμάτια της σκουρόχρωμης λάβας και μετά τα κομμάτια της ανοιχτόχρωμης κίσηρης... Μια σύνθεση σε μανδρότοιχο στα Νικιά που ακολουθεί τους κανόνες του ηφαιστειού και των εκρήξεών του. Πρώτα εκχύνονται οι λάβες και στη συνέχεια έρχεται η κίσηρη... μια διαδικασία που επαναλήφθηκε τουλάχιστον τέσσερις φορές φτιάχνοντας έτσι το ηφαιστειακό οικοδόμημα της Νισύρου

Κομμάτια λάβας, κίσηρης και σκουριάς, σε χρώμα μαύρο, λευκό, κόκκινο... Υλικά που εκτινάχθηκαν σε πέρασμα του γεωλογικού χρόνου από το ηφαιστείο χρησιμοποιήθηκαν ως οικοδομικά υλικά στα σπίτια των Νικιών σε μια σύνθεση χωρίς προηγούμενο. Όλα στη θέση τους, ακόμα και ο σωλήνας του εξαερισμού της εστίας, που είναι ενσωματωμένος μέσα στην τοιχοποιία... παραδίδοντας μαθήματα ακόμα και σε σύγχρονους σχεδιαστές και κατασκευαστές

► ματα από Έλληνες και ξένους κατακτητές, που επικράτησαν κατά καιρούς στον ευρύτερο χώρο των Δωδεκανήσων. Τα σπήτσια στα Νικιά είναι λιτά, μερικόν μόνο τετραγωνικόν μέτρων, ως επί το πλείστον δίπατα, φτιαγμένα -από τι άλλο;- από τα υλικά που πρόσφερε απλόχερα η φύση. Με τοίχους από τα κομμάτια λάβας του ηφαιστείου και με σκεπή από τη λάσπη των πυροκλαστικόν υλικόν του κρατήρα. Το ένα κολλητά με το άλλο, σαν να θέλουν να κερδίσουν λίγα μέτρα γης στην απόκρημνη πλαγιά της καλντέρας. Με διακόσμηση λιτή, με ξεκάθαρες ευθείες γραμμές και με το άσπρο και το μπλε να κυριαρχούν.

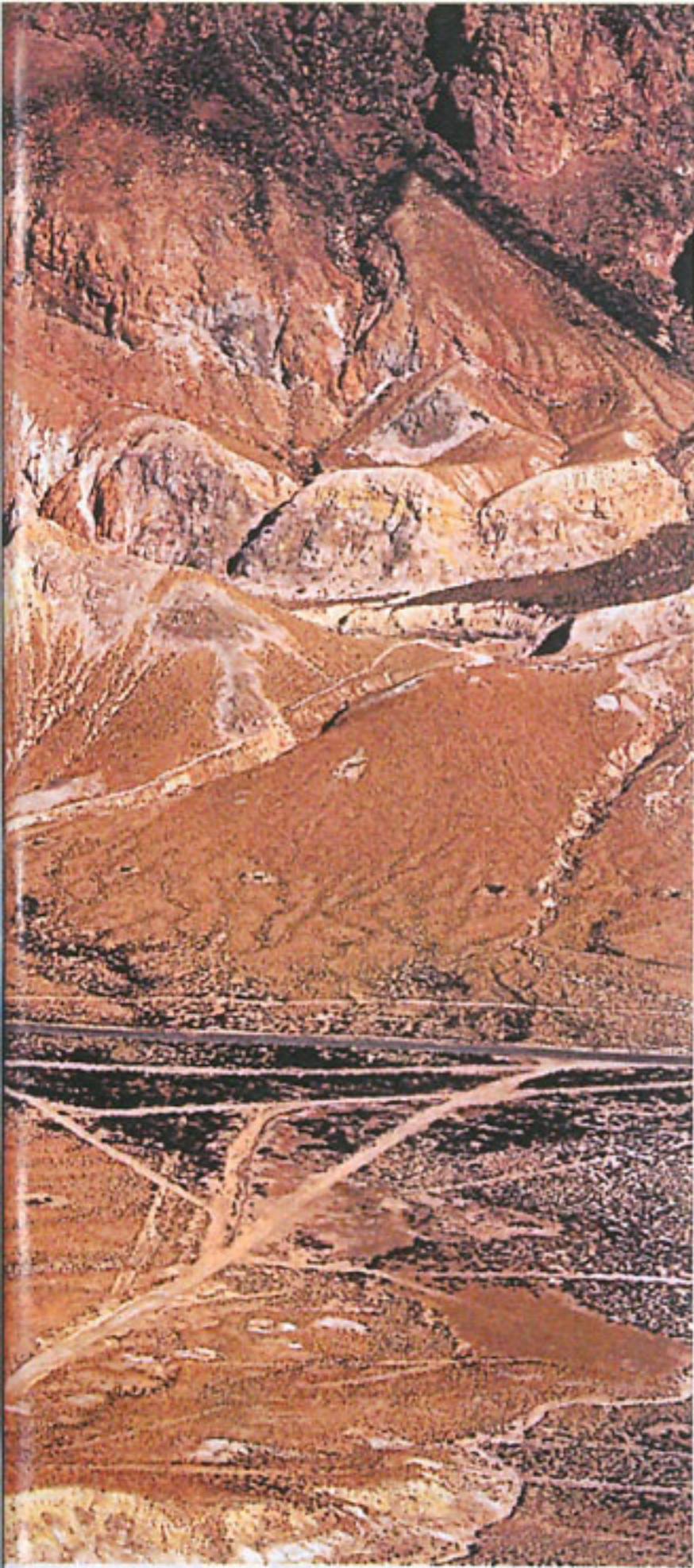
Η αρχιτεκτονική των σπητιών είναι η κλασική, αυτή που συναντά κάποιος και στα υπόλοιπα νησιά του Αιγαίου. Εκείνο όμως που εντυπωσιάζει, είναι η διάταξη του οικισμού, που προσαρμόστηκε απολύτως στις υφιστάμενες μορφολογικές συνθήκες κατά μήκος του χείλους της καλντέρας. Τρεις με τέσσερις «σειρές» από σπήτσια ν' ακουμπάνε την εξωτερική πλαγιά του ηφαιστείου και να διατάσσονται σ' ένα μήκος 200 και πλέον μέτρων, ακολουθώντας τη μορφολογία.

Ενας κεντρικός δρόμος πλάτους δύο μέτρων, περίπου, που περνάει από τη μία και μοναδική πλατεία και διατρέχει όλο το χωριό και δεξιά - αριστερά, παράδρομοι, πιο στενοί, με διάταξη ψαροκόκαλου, να οδηγούν στις πάνω και κάτω γειτονιές. Οι μαντρότοιχοι και οι ξερολιθιές από κομμάτια μαύρης λάβας και από άσπρη κίσηρη -η γνωστή αλαφρόπετρα- και κόκκινη σκουριά, υλικά και αυτά του ηφαιστείου, δεν αποτελούν τίποτε άλλο παρά τη φυσική προέκταση του γήινου κατασκευάσματος προς τον ουρανό, φτιαγμένο από χέρια ανθρώπων που έχουν μάθει στο πέρασμα των αιώνων τα έργα τους να είναι συμβατά με το περιβάλλον και να μην το κακοποιούν.

Από τα δυτικά σπήτσια του χωριού, ακριβώς στο χείλος της καλντέρας, η θέα είναι πρωτόγνωρη. Κάτω, ο πυθμένας της καλντέρας, μια επίπεδη σχεδόν περιοχή, με κάμπουσες τεράστιες στρογγυλές τρύπες, τους κρατήρες, που προέκυψαν από τις φρεατικές εκρήξεις οι οποίες έγιναν στο πρόσφατο παρελθόν. Ο κρατήρας «Στέφανος», ο μεγαλύτερος της καλντέρας, με διάμετρο πάνω από 300 μέτρα και βάθος 20, έγινε από μια μεγάλη έκρηξη πριν από περίπου 3.000 χρόνια. Δίπλα του, ο κρατήρας «Πολυβώτης», ομώνυμος του ηφαιστείου, μακρύτερος, αλλά πιο «νέος», μιας και προέκυψε από μια μεγάλη έκρηξη πριν από 130 χρόνια. Συνολικά μπορεί να μετρήσει κάποιος 10 τέτοιους κρατήρες, που συνθέτουν ένα μοναδικό τοπίο. Ένα τοπίο σχεδόν εξωγήινο.

Γύρω γύρω στα τοιχώματα της καλντέρας ένα έμπειρο μάτι μπορεί να διακρίνει τα αλλεπάλληλα στρώματα λάβας, κίσηρης, σκουριάς και στάχτης, που έχει εκτοξεύσει το ηφαίστειο εδώ και μερικές εκατοντάδες χιλιάδες χρόνια, αφ' ότου άρχισε η διαδικασία δημιουργίας του. Τα στρώματα αυτά μπορεί κάποιος να τα παρακολουθήσει εύκολα, ακόμη και στις εξωτερικές πλαγιές του ηφαιστείου που «σβήνουν» στη θάλασσα, όπου αποκτούν μοναδικούς χρωματισμούς, λόγω των αλλοιώσεων από το θαλασσινό νερό. Στην άλλη πλευρά του χωριού το σκηνικό αλλάζει. Η θέα εδώ είναι τελείως διαφορετική. ►

Η θέα από τα Νικιά προς την καλντέρα του ηφαιστείου είναι καταπληκτική. Μια μοναδική σύνθεση απaráμιλλη, που όμοιά της δεν υπάρχει σ' όλο τον πλανήτη. Στο κέντρο της καλντέρας ο κρατήρας «Στέφανος», διαμέτρου περίπου 300 μέτρων και βάθους 20 μέτρων, που προήλθε από μια μεγάλη υδροθερμική έκρηξη πριν από 3.000 χρόνια. Πιο πίσω διακρίνεται ο κρατήρας «Πολυβώτης», ο οποίος δημιουργήθηκε από μία αντίστοιχη έκρηξη το 1873. «Το έδαφος έβραζε έντονα και υπόκωφες εκρήξεις συνέβαιναν κάθε μισό λεπτό. Η οσμή του θείου κάλυψε το χωριό και κόκκινες και κίτρινες φλόγες υψώθηκαν. Οι εκρήξεις γίνονταν πιο έντονες και λιθάρια εκτοξεύονταν πάνω από το χείλος της καλντέρας του ηφαιστείου και έπεφταν στη θάλασσα» ήταν μία από τις γλαφυρές περιγραφές περιηγητών και επιστημόνων από Γερμανία, Γαλλία και Ιταλία που ήρθαν για να μελετήσουν το φαινόμενο

Το άσπρο εναλλάσσεται με το μπλε και το απλό με το λιτό. Η αισθητική απόλαυση σε υπερθετικό βαθμό στα σοκάκια των Νικιών

Αποψη από το Γυαλί—το διπλανό νησάκι— του ηφαιστειακού κώνου-οικοδομήματος της Νισύρου. Κανείς δεν φαντάζεται τι θα ανακαλύψει φτάνοντας στο νησί. Και ψηλά εκεί στην κόψη της καλντέρας του ηφαιστείου περιμένουν τα Νικιά ορθώνοντας το «ανάστημά τους» στον Πολυβώτη το γίγαντα που, σύμφωνα με τη μυθολογία, ο θεός Ποσειδώνας καταδίωξε και κατακεραύνωσε στο νησί που έκτοτε βρίσκεται σε συνεχή αναταραχή. «...φασί δε την Νίσυρον απόθραυσμα είναι της Κω, προσθέντες και μύθον ότι Ποσειδών διώκων ένα των γιγάντων Πολυβώτην αποθραύσας τη τριαίνη τρύφος της Κω επ' αυτόν βάλοι και γένοιτο νήσος το βληθέν η Νίσυρος υποκείμενον έχουσα εν αυτή τον γίγαντα» (Στράβων-Γεωγραφικά)

κή. Το τοπίο που εκατοντάδες χρόνια τώρα σμίλεψε ο «Πολυβώτης» παραχωρεί τη θέση του στο απέραντο μπλε του Αιγαίου και στην ηρεμία του Αρχιπελάγους, με την Τήλο μόλις να διακρίνεται στο βάθος...

Κυριακή πρωί και κάθομαι στη λιλιπούτεια πλατεία των Νικιών, μη ξέροντας τι είδους εικόνα να επιλέξω για να απολαύσω. Το δημιούργημα του «Πολυβώτη», το αχανές γαλάζιο της θάλασσας και του ουρανού, το λαμπερό άσπρο των σπιτιών; Ένα σύμπλεγμα εικόνων που σπάνια συναντά κάποιος. Η επιλογή, δύσκολη. Ξαφνικά, μια συνομιλία μου διακόπτει τον ωραίο προβληματισμό μου.

«Θυμάσαι, βρε Σάββα, το δάσκαλό μας τον κυρ Γιώργο τον Τσαμπίκο, που μας έφερε κάθε Κυριακή πρωί στην εκκλησία; Όλο το σχολείο κάπου 50 τόσα παιδιά». Ένας μονόλογος με χαρακτηριστική ελληνοαυστραλέζικη προφορά, όπως έβγαινε από το στόμα του ηλικιωμένου μετανάστη, που μάλλον επέστρεψε ύστερα από μερικές δεκαετίες ξενιτιάς για προσκύνημα στα πατρώα εδάφη, έχοντας επιστρατεύσει όλο το κουράγιο του για ν' ανεβεί τα σκαλιά της εκκλησίας δίπλα στην πλατεία. Και ο χρόνος γυρίζει, μέσα στην πρωινή ησυχία, πίσω στις δεκαετίες του '30 και του '40, όταν το χωριό έσφυζε από ζωή με 500 και πλέον κατοίκους, τότε, πριν η μετανάστευση το ερημώσει σχεδόν.

Ο χρόνος πεισματικά παραμένει εκεί πίσω μερικές δεκαετίες. Ανηφορίζω το στενό σοκάκι που συνδέει την πλατεία με το ψηλότερο σημείο του χωριού. Ασυναίσθητα κοιτώ μέσα από ένα θολό τζάμι στο εσωτερικό ενός, σχεδόν ερειπωμένου, σπιτιού.

Ανάκατα τα σκωροφαγωμένα καθίσματα, μια επιφάνεια στον τοίχο που έμοιαζε σαν πίνακας, αλλά προπαντός ένα «Ζήτω η 25η Μαρτίου 1821» γραμμένο στον τοίχο πρόδιδε ότι επρόκειτο για σχολείο, όμως κάθε άλλο παρά εκπαιδευτήριο θύμιζε. Στην άλλη πλευρά του δωματίου, ένα παράθυρο χωρίς τζάμι, ένα παράθυρο στον ανοιχτό ορίζοντα του Αιγαίου, ένα παράθυρο μέσα από το οποίο «ταξίδευαν» με τη σκέψη τους τότε οι μικροί μαθητές στα πέρατα του Αρχιπελάγους.

Το πέραςμα του χρόνου μοιάζει να έχει σταματήσει εδώ οριστικά. Λες κι ένα απρόσμενο «ξύπνημα» του ηφαιστείου έκανε τους κατοίκους να εγκαταλείψουν ξαφνικά τα πάντα. Στη γωνιά του δωματίου του διπλανού σπιτιού ακόμη υπάρχουν μερικά μαγειρικά σκεύη και απέναντί τους, μια μικρή τάβλα στέκει στη θέση της...

Οχι, τα Νικιά δεν είναι ένας οικισμός που προσφέρεται μόνο για εσωτερική αναζήτηση, ενδοσκόπηση, συνειδητοποίηση της σιγμιαίας παρουσίας του ανθρώπου σ' έναν χώρο όπου εκατοντάδες χιλιάδες χρόνια οι γήινες διεργασίες έχουν διαμορφώσει ένα απaráμιλλο τοπίο μοναδικό στην Ελλάδα, μοναδικό στον κόσμο.

Τα Νικιά είναι ένας χώρος ηρεμίας, ανασυγκρότησης, ψυχικής ανάτασης, ένα τοπίο που συντίθεται από το διάπυρο και το δροσερό, το γήινο και το ουράνιο.

Ένας χώρος που δεν συστήνεται να περάσουμε ωραίες διακοπές, όπως αυτές κοινώς νοούνται τα τελευταία χρόνια, με κάθε είδους επιδειξιμανείς υπερβολές, αλλά όμορφες στιγμές, διαφορετικές στιγμές...

Εικόνα από Σεφέρη, από Ελύτη, από Ρίτσο. Εικόνα από Αιγαίο. «...Ένα παράθυρο ανοικτό στον ήλιο...». Ένα παράθυρο ανοικτό στα Νικιά...

Ανθρώπων έργα... Οι κάτοικοι των Νικιών για να εξασφαλίσουν λίγα μέτρα γόνιμης γης για καλλιέργεια χρησιμοποίησαν τα ίδια τα υλικά του ηφαιστείου –κομμάτια λάβας– για τις ξερολιθιές που απλόχερα πρόσφερε η εξελικτική διαδικασία του ηφαιστείου.

Μόνο που αυτή η ίδια η διαδικασία κατέστρεφε λίγο αργότερα το κάθε τι δρομολογώντας μία αέναη διαδοχή καταστροφής και δημιουργίας, ανάμεσα στον άνθρωπο και το ηφαιστειο

Μαθήματα αρχιτεκτονικής υψηλής αισθητικής, προσαρμοσμένης απόλυτα στο περιβάλλον, συναντά κανείς σε κάθε σημείο μέσα στα Νικιά. Εδώ η κεντρική πλατεία, λιλιπούτεια βέβαια, λόγω του περιορισμένου χώρου στην κόψη της καλντέρας, στην οποία αναπτύχθηκε το χωριό